

ЛІТЕРАТУРА:

1. Давыдова М.Л. Правовые дефиниции в современном российском законодательстве / М.Л. Давыдова, Н.Н. Вовленко. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.unn.ru/pages/issues/vestnik/9999-0195_West_pravo_2001_1%283%29/8.pdf
2. Тихонова С.С. Дефиниции в уголовном законодательстве Российской Федерации: способы построения и правила юридико-технического оформления / С.С. Тихонова // Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. — 2009. — № 2. — С. 194-200.
3. Гавра Д.П. Понятие социального института / Д.П. Гавра. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.soc.pu.ru/materials/golovin/reader/gavra/r_gavra1.html
4. Кармазіна М. «Інститут» та «інституція»: проблема розрізнення понять / М. Кармазіна, О. Шурбанова // Політичний менеджмент. — 2012. — № 4-5 (55-56). — С. 10-19.
5. Меленко С. Консолідація як засіб формування інституту права / С. Меленко // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. — [Електронний ресурс]. — Режим доступа: <http://www.univer.km.ua/visnyk/179.pdf>
6. Теория государства и права. Государственный экзамен / [Оборотов Ю.М., Крестовская Н.Н., Крыжановский А.Ф., Матвеева Л.Г.] — Издание седьмое. — Харьков: Одиссей, 2013. — 256 с.
7. Соучастие по советскому уголовному праву / П.И. Гришаев, Г.А. Кригер. — М., 1959. — 457 с.
8. Проблемы теории государства и права / Под ред. С. С. Алексеева. — М., 1987. — 320 с.
9. Косяхин В.П. Теоретические основы построения Общей части российского уголовного права / В.П. Косяхин. — Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс. — 2002. — 348 с.
10. Тенчов Э.С. Институты уголовного права: система и взаимосвязь / Э.С. Тенчов // Советское государство и право. — 1986. — № 8. — С. 61-63.

УДК 351.713

Квітка Я. М., професор кафедри адміністративної діяльності НАВС, к.ю.н., доцент;
Баранова В. О., юрисконсульт ТОВ «Віват Аудит»

Досвід зарубіжних країн у подоланні насильства у сім'ї

Проблема насильства в сім'ї — це не тільки проблема нашої держави, але й усього світу. При цьому, слід мати на увазі, що проблема насильства в сім'ї в культурі кожної країни вирішується по-своєму, а це значить, що на міжнародному рівні її треба вирішувати з урахуванням національних, культурних, релігійних та інших особливостей, притаманних кожній з країн. В Україні недостатньо вивчений та мало застосовується досвід розвинених країн по реабілітації жертв насильства в сім'ї, відсутні відповідні програми соціальної реабілітації для осіб, які вчинили насильство. Тому доцільно було б перейняти позитивний досвід Канади та інших країн, в яких існує розвинена система допомоги особам, які скоїли насильство в сім'ї.

Ключові слова: насильство в сім'ї, насильство щодо дітей, насильство проти жінок, попередження, поліція, притулок для жінок, захисний припис.

Проблема насилия в семье — это не только проблема нашего государства, но и всего мира. При этом, следует иметь в виду, что проблема насилия в семье в культуре каждой страны решается по-своему, а это значит, что на международном уровне ее надо решать с учетом национальных, культурных, религиозных и других особенностей, присущих каждой из стран. В Украине недостаточно изучен и мало применяется опыт развитых стран по реабилитации жертв насилия в семье, отсутствуют соответствующие программы социальной реабилитации

для лиц, совершивших насилие. Поэтому целесообразно было бы перенять положительный опыт Канады и других стран, в которых существует развитая система помощи лицам, совершившим насилие в семье.

Ключевые слова: насилие в семье, насилие в отношении детей, насилие против женщин, предупреждение, полиция, приют для женщин, защитное предписание.

The problem of domestic violence - it's not just a problem of our country, but also around the world. It should be borne in mind that the problem of domestic violence in the culture of each country is decided on its own, which means that at the international level it is necessary to decide on the basis of national, cultural, religious and other features inherent in each country. In Ukraine, poorly understood and little applied experience of developed countries in the rehabilitation of victims of domestic violence, there are no related programs for social rehabilitation for perpetrators of violence. Therefore, it makes sense to adopt a positive experience in Canada and other countries where there is a developed system of assistance to persons who have committed domestic violence.

Keywords: domestic violence, violence against children, violence against women, prevention, police, shelter for women, protective order.

Актуальність теми. З огляду на відносно невеликий строк існування України як незалежної, правової, демократичної держави, їй бракує досвіду в вирішенні багатьох важливих питань з різних галузей діяльності, зокрема щодо попередження насильства в сім'ї, чим і обґрунтовується доцільність використання позитивного досвіду інших країн.

Вивчення досвіду інших країн з вирішення проблеми насильства в сім'ї дозволить українським науковцям і практикам використовувати все позитивне із того, що вже розроблено, впроваджено та апробовано в цих країнах, а також утриматись від використання методів та підходів, які себе не справили.

Виклад основного матеріалу. 17 грудня 1999 року рішенням Генеральної Асамблеї ООН 25 листопада було проголошено Міжнародним днем боротьби за ліквідацію насильства по відношенню до жінок. 5 березня 2006 року в Лондоні з прес-конференції, організованої міжнародною правозахисною організацією "Amnesty International" ("Міжнародна Амністія"), розпочалася нова всесвітня кампанія "Зупинимо насильство по відношенню до жінок". В Україні, кожного року з 25 листопада по 10 грудня проходить кампанія "16 днів боротьби з насильством в сім'ї". Дані факти свідчать про те, що міжнародна спільнота визнала насильство в сім'ї проблемою світового масштабу.

Вбачається за доцільне більш детально розглянути законодавство декількох зарубіжних країн, щодо боротьби з насильством в сім'ї.

Насильство над жінками у Німеччині охоплено загальними положеннями кримінального законодавства, такими, як, наприклад, вбивство, тілесні ушкодження, позбавлення свободи (наприклад, державним службовцем) і застосування сили. Ці закони широко використовуються і забезпечують захист від насильства у сім'ї.

Частково заради забезпечення того, щоб випадки насильства у сім'ї не вважалися "приватними" справами і не відкидалися поліцією і прокуратурою, "Правила кримінального процесу" містять положення, які гарантують, що органи місцевої влади будуть займатися справами насильства у сім'ї, наприклад, поліція і прокуратура порушать судову справу, коли довідаються про жорстоке поведіння. У 2002 році до цих Правил були внесені поправки. Окрім захисту від насильства, державні органи виносять обвинувачення за тілесні ушкодження в тих випадках, коли від постраждалої не можна очікувати заяви до суду з причини інтимних стосунків між потерпілою і кривдником [4, с.93].

Перший німецький притулок для жінок, відкритий у Берліні в 1976 році, був проектом Федерального міністерства сімейних справ, літніх людей, жінок і молоді.

У 1995 році був започаткований “Берлінський проект втручання проти насильства у сім’ї”. Його призначенням є покращити захист жінок, які зазнають насильства у сім’ї, під час поліцейського і судового переслідування кривдника. Метою його є координувати заходи всіх інституцій і проектів задля забезпечення ефективнішого захисту жінок, з якими жорстоко поводяться, і переслідування правопорушників. Національні і місцеві органи влади заохочують поліцію і прокуратуру виробити розумний підхід до справ потерпілих від насильства. Метою є оберегти жінок від принизливого ставлення і ганьби, коли ті повідомляють про кримінальний злочин і подають позов на кривдника. У липні 1995 року було розроблено “Концепцію курсу” для поліцейських стосовно “Чоловічого насильства проти жінок”. Ця концепція введена в подальшу освіту поліцейських службовців [6, с. 46].

Згідно з польським Кримінальним кодексом від 6 червня 1997 року насильство у сім’ї потрапляє в категорію “злочини проти сім’ї і опікунства”. Визначення насильства у сім’ї включає фізичне і психологічне насильство. Згідно статті 207 § 1 Кримінального кодексу: “Усі ті, хто завдають шкоди фізичної чи психологічної природи членові своєї сім’ї, особі, яка постійно чи тимчасово перебуває під їхньою опікою, неповнолітньому чи беззахисній особі, підлягають ув’язненню від трьох місяців до п’яти років.”

Про насильство у сім’ї може повідомити будь-яка особа на підставі підозри, що негайно веде до розслідування. Хоча потерпіла особа не повинна сама порушувати справу, на практиці справи насильства у сім’ї часто розглядаються недостатньо серйозно як правоохоронцями, так і прокурорами. Жінок також надто часто просять подавати добре задокументовані скарги, які містять, наприклад, медичні довідки і список свідків актів насильства [7, с. 19].

У Португалії насильство у сім’ї є злочином згідно з кримінальним законодавством: воно класифікується як “(фізичне чи психологічне) жорстоке ставлення до подружжя, неповнолітньої особи” і викликає тюремне ув’язнення від одного до п’яти років. Злочин жорстокого поводження з подружжям чи партнером є публічним, що означає, що не лише потерпілі, але й кожен, хто знає про такі випадки насильства, може подати заяву і/або порушити справу. Поліцейські органи зобов’язані інформувати органи обвинувачення, якщо їм відомо про такі злочини.

Жінки, що зазнали насильства у сім’ї, в Португалії можуть подавати в суд на компенсацію, яку має виплатити кривдник. Жорстоке поводження з подружжям чи особами, які живуть разом як чоловік і дружина, вважається жорстоким злочином [6, с. 49].

Новий Кримінальний кодекс, який набув чинності в 2006 році, звертає особливу увагу на злочин насильства у сім’ї, змінюючи природу правопорушення. Тепер кодекс передбачає жорстоке поводження щодо колишнього подружжя, людей (тієї самої або протилежної статі), які живуть разом у стосунках як подружжя, і людей, які мають стосунки як подружжя, але не живуть разом. Він також вважає правопорушення таким що відбулося, на підставі єдиного серйозного акту жорстокого поводження, тоді як попереднє законодавство вважало таким лише повторюване жорстоке поводження [1].

У 1998 році новий злочин “серйозне порушення недоторканості жінки” було введено в Кримінальний кодекс Швеції. Він стосується повторюваних дій, які караються за кримінальним законом, спрямованих чоловіками проти жінок, які мають чи мали тісні стосунки з правопорушником. “Серйозне порушення недоторканості жінки” означає, що якщо чоловік чинить певні кримінальні дії (насильство, протизаконна погроза чи примус, сексуальні чи інші утиски, сексуальна експлуатація та інше) проти жінки, з якою він є

або був одружений або з якою він живе чи жив, він засуджується за серйозне порушення недоторканості жінки. Необхідною умовою для засудження за правопорушення є те, що акти були частиною повторюваного порушення недоторканості жінки і були спрямовані на серйозну шкоду її впевненості у собі. Злочин дає змогу суду збільшити покарання за ці правопорушення у ситуаціях, коли вони були частиною процесу, який становить собою порушення недоторканості, що часто є саме так у насильстві у сім'ї. Покаранням є ув'язнення принаймні на шість місяців і максимально на шість років. Новий злочин не виключає можливості одночасно засудити правопорушника, наприклад, за напад чи згвалтування за обтяжуючих обставин. З моменту чинності нового положення на його підставі була винесена певна кількість вироків.

У 1988 році набув чинності Акт про заборонний ордер, що дає захист жінкам, яким погрожують, переслідують чи утискають. Ордери забороняють чоловікам мати контакти чи відвідувати жінок, коли існує ризик переслідування, утисків чи іншої кримінальної дії. Покаранням за порушення ордера є штраф або однорічне ув'язнення [6, с.50].

У Великобританії від 10% до 30% дорослих жінок стають жертвами сексуального насильства в дитинстві, причому тільки в 25% випадків кривдник був невідомий дитині. Зростання насильства над дітьми виявляє зв'язок із загальним зростанням насильства в суспільстві, зростанням насильницьких злочинів, делінквентності, суїцидів і нещасних випадків із летальним кінцем [1].

Практика британських психологів свідчить, що необхідно розробляти спеціальні програми, спрямовані на корекцію та профілактику насильницької поведінки. На думку Г. Райана, для осіб, схильних до сімейного насильства, можуть проводитись спеціалізовані групові заняття (одноразові та циклічні). В таких групах мають брати участь як представники «групи ризику», так і особи, схильні до віктимізації. Важливою умовою успішності таких групових занять є розуміння контексту особистої історії та потреб кожного учасника, в той же час вони мають бути доступні для широкого застосування. [4, с.100].

Національна асоціація соціальних працівників США визначає насильство в сім'ї як «емоційне, фізичне або сексуальне насильство, яке скоюється свідомо або несвідомо щодо членів сім'ї та інших проживаючих разом». Насильство в сім'ї - "це дискримінація прав або повна відсутність прав у кого-небудь із членів сім'ї", "разовий або систематичний фізичний або моральний тиск на кого-небудь із членів сім'ї або декількох її членів з нанесенням тілесних ушкоджень різної тяжкості, психічної травми, приниження людської гідності" [3, с. 203].

Загалом, тема попередження сімейного насильства багато років знаходиться в центрі обговорення міжнародної спільноти. Так, в країнах. Західної Європи й Північної Америки вона вже більше двох десятиріч привертає увагу громадськості та дослідників, які представляють суспільству вражаючі факти й обґрунтовані докази великої соціальної значущості проблеми попередження насильства в сім'ї. Наприклад, за даними Американської Медичної Асоціації кожні п'ять років у США через сімейне насильство гине приблизно стільки жінок, скільки загинуло американців під час війни у В'єтнамі, а кожна п'ята жінка, що потрапляє до пункту термінової медичної допомоги, отримала ушкодження від свого чоловіка чи партнера [7, с.72].

Франція внесла до кримінального кодексу та кодексу кримінального судочинства поправки, які дозволяють організаціям, які борються з насильством в сім'ї порушувати судові позови [4, с.103].

У листопаді 1996 року Австрійська національна асамблея прийняла Акт про захист від насильства у сім'ї, який набув чинності 1 травня 1997 року, поправки до нього – 1 січня 2000 року і 1 січня 2004 року.

Акт про захист від насильства у сім'ї – не єдиний закон, його положення викладені у Цивільному кодексі, Правоохоронному кодексі (Enforcement Code) та Акті служби безпеки. Закон забезпечує право потерпілого на захист від кривдника у його/її життєвому середовищі і в соціальному оточенні, надаючи поліції повноваження виселити правопорушників і накладати заборонні ордери. Заборонний ордер може бути продовжено, якщо особа, життя якої перебуває під загрозою, звертається до сімейного суду за тимчасовою судовою заборною. Більше того, були засновані так звані «центри втручання», які пропонують безкоштовні консультаційні послуги й підтримку потерпілим від насильства у сім'ї.

Якщо правопорушник погрожує чи завдає шкоду особі, яка мешкає в тому ж домі, поліція має право виселити правопорушника зі спільного житла і близького оточення та заборонити йому туди повертатися, навіть якщо він є власником будинку чи квартири. Заборонний ордер є чинним 10 днів, і впродовж перших трьох днів поліція контролює його виконання. Правопорушник повинен передати свої ключі поліції; якщо він хоче забрати якісь речі, він повинен повідомити постраждалу особу про свій прихід. Коли правопорушника застали вдома під час чинності заборонного ордеру, його штрафують за це порушення згідно з адміністративно-кримінальним правом і навіть можуть заарештувати, якщо він відмовляється покинути приміщення [6, с. 41].

Цікавим є досвід попередження насильства в сім'ї в Канаді, де сьогодні ця проблема інтегрована в поточні програми багатьох урядових департаментів, таких як Міністерство охорони здоров'я, Міністерство нерухомості та будівництва, Королівська Канадська кінна поліція (RCMP), Міністерство юстиції, Міністерство спадку, Міністерство у справах жінок, Відомство статистики Канади, а також ряд проектів та програм розвивають Міністерство національної оборони, Міністерство у справах індіанців та народів півночі, Міністерство у справах громадянства та імміграції, Міністерство іноземних справ і зовнішньої торгівлі та інші.

Особлива увага приділяється питанням медичної допомоги потерпілим від насильства в сім'ї. Міністерством охорони здоров'я Канади у співробітництві з медичними навчальними закладами, асоціаціями лікарів та медичних сестер організовані курси, навчальні семінари для медичного персоналу, який має справу з особами, що пережили насильство в сім'ї. За вказівкою даного Міністерства були також розроблені правила поведінки для лікарів та видано посібник для медичних сестер, які надають допомогу жертвам насильства в сім'ї.

Генеральна прокуратура та Міністерство юстиції були також задіяні в реалізації програми. В її рамках передбачалось проходження поліцейськими спеціальної підготовки для роботи з жертвами насильства в сім'ї, оскільки канадські жінки часто скаржились на грубість та безтактовність працівників правоохоронних органів. Поліцейські отримали інструкції та інформаційні матеріали з питань надання допомоги жертвам насильства в сім'ї. Канадськими юристами був підготовлений спеціальний посібник для соціальних працівників, які надають допомогу жертвам насильства в сім'ї. Поліції та судам наказано діяти рішуче та швидко. Для реалізації таких установок розвиваються навчальні програми та тренінги для поліції, прокурорів, співробітників пенітенціарних установ, патрульних служб. Провінції і території Канади, крім прове-

дення тренінгів з попередження насильства в сім'ї, розробляють відповідні навчальні матеріали, включаючи практичні посібники для королівських прокурорів, співробітників системи виправних установ та правоохоронних органів.

В Канаді існують служби по попередженню насильства в сім'ї, із ресурсів яких місцевим організаціям для проведення роботи по попередженню насильства в сім'ї виділяються невеликі гранти. Крім того, був створений інформаційний пакет для підлітків з метою розширити їх знання про можливість насильства під час побачень, а також про насильство щодо жінок. Ця робота спрямована на підвищення самосвідомості молоді та забезпечення превентивних дій у випадку загрози насильства.

Також в Канаді набули популярності дослідницькі центри по проблемам насильства в сім'ї та насильства проти жінок. Вони працюють з 1993 року та фінансуються Дослідницькою радою по соціальним та гуманітарним наукам Канади та федеральним Департаментом охорони здоров'я і соціального забезпечення, а також отримують кошти від місцевих об'єднань громадян. Ці центри прагнуть забезпечити стійке співробітництво між вченими, викладачами, практиками, політиками і всіма зацікавленими організаціями [2, с.4-16].

Висновки. На нашу думку, для ефективного вирішення проблеми насильства в сім'ї в кожній країні вкрай необхідне адекватне законодавство, яке б враховувало міжнародні рекомендації, національні особливості країни, а також позитивний досвід інших країн в вирішенні даної проблеми.

Найбільш досконалим, на наш погляд, є законодавство по протидії насильству в сім'ї Канади, Німеччини, Португалії, Швеції та інших країн, оскільки саме в цих країнах знаходяться найкрупніші центри з розробки теоретичної бази, методології та інструментарію для вивчення насильства в сім'ї.

В Україні недостатньо вивчений та практично не застосовується досвід розвинених країн по реабілітації жертв насильства в сім'ї, відсутні відповідні програми соціальної реабілітації для осіб, які вчинили насильство.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Грабська І.А. Насильство у подружніх стосунках: зарубіжний досвід досліджень та консультування // Практична психологія та соціальна робота, 1998. - № 9, 10.
2. Курс "Побутового насильства": Посібник учасника. – Б.м., 1999. – 264 с.
3. Левченко К.Б. Механізм взаємодії органів державної влади та неурядових організацій у протидії жорсткому поводженню з дітьми/ Трубавіна І.М: Навчально методичний посібник.- К.: Юристконсульт.-2005.-452 с.
4. Лисюк Ю.В. Протидія насильству в сім'ї, Монографія,-Одесса-2007р. 162 с.
5. Матеріали Четвертої Всесвітньої конференції Організації Об'єднаних Націй зі становища жінок. - Пекін, 1995. 31 с.
6. Насильство в сім'ї та діяльність органів внутрішніх справ щодо його подолання: навчально-методичний посібник для курсантів вищих навчальних закладів МВС України /Укладачі: Запорожцев А.В., Лабунь А.В., Заброта Д.Г., Басиста І.В., Дроздова І.В., Брижик В.О., Мусієнко О.М. – Київ, 2012. – 246 с.
7. Трохим І.Б. Подолання насильства в сім'ї: український та міжнародний досвід/ І.Б. Трохим, Г.В. Федькович, М.С. Чумало; Західноукр. центр "Жіночі перспективи". -Л.: Вид-во Нац. ун-т "Львівськ. політехніка", 2007.-111 с.